

OSIGURANJE DEPOZITA U ZEMLJAMA EU

Što je s mojim novcem u banci ako ona 'propadne'? Nije li najsigurnije držati novac 'u čarapi'? Ova pitanja, na sreću, u Hrvatskoj više nisu česta. No, tijekom i nakon velike krize bankovnog sustava u Hrvatskoj 1996. i 1997. g. situacija je bila bitno drugačija. Analize pokazuju kako je to bila jedna od najvećih kriza u svijetu suvremenog bankarstva u povijesti, ako se u obzir uzme veličina gospodarstva države.

U procesu rješavanja ove krizne situacije jedan od prioriteta bilo je vraćanje povjerenja građana u banke – temelja na kojem počiva poslovanje banaka – te je uvedeno osiguranje štednih uloga do iznosa od 100.000 kuna po osobi. No, ovaj sustav osiguranja depozita donesen je ad hoc, kao posljedica potrebe brzog rješavanja iznimno teške situacije, i u praksi pokazuje određene nedostatke.

Kako su klijenti banaka koje imaju poslovne poteškoće zaštićeni u zemljama Europske unije?

Propisi Europske unije o osiguranju depozita

Direktiva Europskog parlamenta i Vijeća br. 94/19/EC iz 1994. g. obvezuje sve članice EU na uvođenje programa osiguranja depozita. Općenito uzevši, direktive Unije su specifični pravni akti koji obvezuju članice na postizanje ciljeva propisanih u direktivama, a pojedine nacionalne vlasti same odlučuju o izboru metoda kojima će propisane ciljeve postići.

Budući da su zemlje članice obvezane samo ciljevima direktive, imaju određenu razinu diskrecije u njihovom provođenju, uzimajući u obzir specifične nacionalne karakteristike. U praksi ovo znači da svaka članica Unije ima vlastiti, specifičan oblik zaštite depozita, no koji je usklađen s navedenom Direktivom 94/19. Dakle, navedena Direktiva nije nacrt o jedinstvenom uređenju osiguranja depozita u EU, već minimalna harmonizacija nacionalnih programa zemalja članica.

Koliki je iznos depozita osiguran u EU?

Osigurano mora biti najmanje 20.000 € depozita, a ovaj iznos primjenjuje se na ukupne depozite pojedinog deponenta u određenoj kreditnoj instituciji bez obzira na broj otvorenih računa, valutu, ili lokaciju u Uniji, i neovisno o tome je li deponent fizička ili pravna osoba. U Hrvatskoj, s druge strane, zaštićeni su samo depoziti fizičkih osoba.

U svakom slučaju, 20.000 € je arbitrarna vrijednost utvrđena mišljenjem Ekonomskog i socijalnog vijeća Unije kao iznos koji bi, u usporedbi s prosječnim depozitima, pokrивao veliku većinu deponenata.

Kod većine članica iznos zaštićenih depozita je veći (tablica 1.). Najviši iznos osiguranja depozita u EU uživaju građani Njemačke. No, u Njemačkoj iznos ovisi o vrsti depozitne institucije.

Ondje zasebni programi pokrivaju komercijalne banke, štedionice, središnje žiro institucije (*Girozentralen*), i kreditne kooperative (*Kreditgenossenschaften*), s tim da su depoziti položeni kod štedionica vrlo dobro zaštićeni, dok se ostali programi osiguranja razlikuju od kreditne institucije do kreditne institucije. U Njemačkoj postoje i javni i privatni programi osiguranja depozita.

Kod privatnih njemačkih banaka postoje značajne razlike, pri čemu je ključno je li banka članica Fonda osiguranja depozita njemačkih banaka ili nije. Banka ima mogućnost slobodnog izbora hoće li biti članica Fonda ili ne. Članice Fonda

osiguranja depozita njemačkih banaka sudjeluju u tzv. vatrogasnom fondu (*Feuerwehrfond*), gdje su depoziti osigurani do iznosa 30% vlastitog kapitala insolventne banke. Ovaj maksimalni limit primjenjuje se na svakog deponenta. Uzme li se u obzir da je za otvaranje privatne banke potreban kapital od najmanje 10 milijuna €, ovo rezultira iznosom od **3,33 milijuna €** osiguranih depozita po deponentu.

Budući je članstvo u tzv. vatrogasnom fondu dobrovoljno depoziti kod pojedinih njemačkih banaka nisu njime osigurani. Kod njih se primjenjuje europski minimum propisan Direktivom 94/19, te je osigurano 90% depozita, do iznosa od 20.000 €. Treba napomenuti da su Njemačkoj (za razliku od većine zemalja EU) zaštićeni i depoziti i njima pripadajuće kamate, dok su drugdje zaštićeni uglavnom samo depoziti.

Za hrvatske je građane, čiji se depoziti najvećim dijelom nalaze pohranjeni kod banaka talijanskih vlasnika, interesantno kako i talijanski građani uživaju iznimno visok iznos osiguranja depozita. Talijanskom deponentu u svakom je trenutku sigurno najmanje 103.291 € (200 mil. ex-lira). No, ovaj iznos osiguranja uživaju i klijenti podružnica talijanskih banaka u Uniji i izvan Italije.

Naime, kada banka sa sjedištem u EU ima podružnicu u drugoj članici Unije, država u kojoj je sjedište osigurava depozite unutar zemlje, kao i izvan države sjedišta, u podružnicama širom EU. Primjerice, ako talijanska banka s podružnicom u Danskoj postane insolventna, program osiguranja depozita u Italiji obavezan je isplatiti do 103.291 € i danskim štedišama (tj. deponentima) te talijanske podružnice. Zašto? Logički temelj jest u tome da, budući je banka pod kontrolom nadležnih organa zemlje u kojoj ima sjedište, država sjedišta mora nadzirati banku i za nju biti odgovorna. Stoga je za depozite odgovoran sustav osiguranja iz matične zemlje, a ne iz države domaćina podružnice.

Ovo se pravilo primjenjuje u cijeloj Uniji, i kada Hrvatska postane članica ovog društva, podružnice stranih banaka u Hrvatskoj morat će i našim građanima osigurati depozite u istom iznosu kao što to čine u državama sjedišta.

Tablica 1. Iznos osiguranja depozita u pojedinim državama Europe

DRŽAVA	IZNOS POKRIĆA (U EURIMA)
NJEMAČKA	Minimalno 20.000, u praksi neograničeno
ITALIJA	103.291
VEL. BRITANIJA	31.700 £ (oko 56.930 €)
FRANCUSKA	70.000
DANSKA	40.000
FINSKA	25.228 (150.000 ex-FIM)
ČEŠKA	25.000
PORTUGAL	25.000
ŠVEDSKA	25.000
AUSTRIJA	20.000
NIZOZEMSKA	20.000
SLOVENIJA	18.250
POLJSKA	18.000
HRVATSKA	oko 13.500 (100.000 kn)
MAĐARSKA	12.726
RUMUNJSKA	3.156

Hrvatska će pri ulasku u Uniju moći koristiti razdoblje prilagodbe europskim propisima, te će u tom razdoblju smjeti imati niži iznos osiguranja depozita od europskog minimuma (20.000 €). Ovu opciju trenutno koriste neke od članica EU koje su u Uniju ušle pri posljednjem proširenju.

Moralni hazard

Uz iznos pokrića veže se pojam moralnog hazarda. Što se osiguranja depozita tiče, moralnim se hazardom smatra situacija u kojoj zbog visokog iznosa pokrića deponenti preuzimaju iznimno nisku razinu rizika, te postaju gotovo indiferentni prema pouzdanosti i stabilnosti pojedinih banaka. U slučaju potpunog (100%-nog) pokrića depozita deponenti ne bi imali poticaja da se ponašaju kao razumni investitori, znajući kako su njihovi depoziti apsolutno osigurani i kako neće snositi posljedice neopreznog izbora banke. No, ovdje nije upitno samo postojanje koncepta osiguranja depozita, nego iznos osiguranih depozita.

Uzimajući u obzir zabrinutost ekonomista i financijskih stručnjaka, te s ciljem stimuliranja averzije prema riziku od strane deponenata, Direktiva 94/19 dopušta da se minimalni iznos pokrića izražava u postotku. Ako se članica EU odluči za relativan izraz pokrića, on ne smije biti manji od 90% iznosa depozita, sve dok iznos pokrića ne dosegne 20.000 €.

Uz moralni hazard postoji i problem **asimetrije informacija**. Naime, općenito uzevši, "prosječni" deponent posjeduje manje informacija o banci nego što banka posjeduje o njemu. Banka je u boljem pregovaračkom položaju te zahtijeva brojne dokumente od deponenta, čime razotkriva njegovu financijsko-materijalnu poziciju, dok deponent o banci može saznati samo ono što banka temeljem zakona mora javno objavljivati (financijska izvješća). Stoga deponent "pati od informacijskog deficita i ograničene razboritosti"¹ što ga čini ograničeno sposobnim za procjenjivanje karakteristika ugovora kojeg prihvaća.

Ne treba zaboraviti niti činjenicu kako je u velikom broju slučajeva stečaja banaka posrijedi bio oblik prijevare od strane uprave banke (ili pojedinih njenih članova), što asimetriju informacija čini još većom, naravno, na štetu deponenata. U najvećoj većini slučajeva nerealno je očekivati od deponenata da pravilno identificiraju poslovnu poziciju pojedinih banaka, te je stoga osiguranje depozita nužno.

S druge strane, u bankama se općenito smatra kako osiguranje depozita povećava stabilnost bankovnog sustava, jer se smanjuje mogućnost hotimične navale na banke bez opravdanog razloga (pod utjecajem dezinformacija, glasina, i sl.). No, osiguranje depozita može i smanjiti stabilnost bankovnog sustava ohrabrujući uprave banaka da preuzimaju rizik veći od razumnog, znajući kako deponenti uživaju zaštitu bez obzira na to koliki rizik uprava banke preuzimala.

Tko može osiguravati depozite?

Direktiva 94/19 dopušta i privatno i javno upravljanje programima OD. Pod javnim upravljanjem smatraju se programi kojima upravlja središnja banka, središnja banka u suradnji s ministarstvom financija, poseban kontrolor banaka, ili izdvojena

¹ Nevenko Misita: *Depositor protection: An EC law perspective*, Journal of International Banking Regulation, Vol. 4, Iss. 3, ožujak 2003.

agencija. Osiguravatelj depozita može biti i zasebna pravna osoba u okviru druge agencije (središnje banke ili ministarstva financija).

Depozite mogu osiguravati i programi osiguranja vođeni od strane profesionalnih organizacija po osnovi ugovora, odnosno to mogu biti i privatna trgovačka društva, slična osiguravajućim kompanijama u širem smislu.

Stručnjaci Svjetske banke preporučuju **zajednički privatno-javni** način upravljanja programima osiguranja depozita, jer smatraju da sudjelovanje privatnih interesa stimulira kontrolu uprave, povećava njenu efikasnost, i pozitivno utječe na disciplinu menadžmenta programa osiguranja depozita.

U 25 zemalja EU osiguravatelj depozita je u 4 države središnja banka (Irska, Nizozemska, Portugal, Slovenija), u 3 države to je zasebni – izdvojeni kontrolor banaka (Belgija, Finska, Njemačka), osiguranje depozita je u privatnim rukama kod 5 članica (Njemačka, Francuska, Italija, Grčka, Luksemburg), u dvije zemlje Ministarstvo financija upravlja osiguranjem depozita (Litva i Latvija), a kod ostalih 11 članica osiguranje depozita izvršava specijalizirani pravni subjekt.

Uloga države

Pri donošenju Direktive 94/19 Vijeće Europe razmatralo je pitanje državne pomoći programima osiguranja depozita u izvanrednim situacijama iznimne važnosti. Premda je to u suprotnosti s općim pravilom neuplitanja države u tržišna pitanja, Vijeće Europe je zaključilo kako ne smatra prikladnim zabranjivati pomoć države, koja bi se mogla pokazati nužnom u praksi.

Ekonomsko i socijalno vijeće Europe naglasilo je kako sve programe osiguranja depozita moraju financirati same kreditne institucije, a ne državna uprava. Jasno je propisano kako se države članice niti njihova nadležna tijela ne mogu smatrati odgovornima prema deponentima ako su uvele i službeno priznale jedan ili više programa osiguranja depozita, ili ako su kreditne institucije samostalno osigurale kompenzaciju i zaštitu deponenata pod uvjetima propisanim Direktivom 94/19.

Tko financira osiguranje depozita?

Troškove financiranja osiguranja depozita moraju snositi sudjelujuće kreditne institucije, a iznos mora biti proporcionalan sudjelovanju u obvezama programa osiguranja depozita. U pojedinim su zemljama programi financirani iz premija ubranih od samih banaka (ex-ante), u drugima se financiraju naknadnim povlačenjem doprinosa članica fonda osiguranja u slučaju insolventnosti neke članice (ex-post), dok u trećim zemljama članicama postoji kombinacija prethodne dvije metode.

Konačno, europski propisi jasno navode: kakvo god rješenje osiguranja depozita bilo, ne smije ugrožavati stabilnost bankovnog sustava države.